

ПОЗИЦИЯ

относно Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за предучилищното и училищното образование

Позицията се отнася до измененията, с които се цели въвеждането на изучаването на религия в българските училища.

1. Относно мотивите към Законопроекта (ЗП)

Предложеното въвеждане на изучаването на религия в българските училища, което поначало е светско, е едно от фундаменталните изменения на Закона за предучилищното и училищното образование. Това се потвърждава от силния обществен отзвук и обсъждания, в които се обособиха две противостоящи се становища.

Според Министерството на образованието и науката, чрез религиозното обучение ще се засили възпитателният ефект на образованието: „.... в задължителните учебни часове се въвежда и нов учебен предмет добродетели и религии, насочен към формиране на устойчива нравствена култура, морална преценка и разбиране на различни гледни точки.“ (стр. 7-8 от мотивите).

Приемаме необходимостта от засилване на ценностното съдържание на образованието. Изразяваме съмнение обаче, че с новия учебен предмет „добродетели и религии“, тази цел ще бъде постигната в XXI век.

2. Образование по права на човека като алтернатива на религиозното образование

Изразяваме становище против въвеждането на отделен задължителен предмет със сложно съчетание между религиозни догми и етика, доколкото според нас, дори при предложен избор от страна на родителите, формалното образование повдига въпроси относно свободата на религията и убежденията, недискриминацията, правата на малцинствата и правото на межкултурно образование. Считаме, че детските градини и училищата трябва да бъдат места, където децата и младите хора от ранна възраст се учат да живеят заедно, разбирайки богатството на многообразието, подготвяйки се да живеят в разнообразни, мултикултурни общества.

Предлагаме **становище в подкрепа на образованието по права на човека в училище** – като подход на цялата общност – гарантиращ правата на ученици и учители, подпомагащ взаимодействието с родителите и цялата местна общност. Образованието по правата на човека (ОПЧ) интегрира възпитание в добродетели с умения за критично мислене и оценка. Училището трябва да възпитава критично мислещи хора с натрупани умения включително медийна и дигитална грамотност.

На мнение сме, че образованието по права на човека, включено още от детската градина в образователните програми, а не религиозната догма, дава знанията, уменията, нагласите и ценностите, необходими за живот в съвременното общество, без да създава риск от противопоставяне по идеологическа, етническа или религиозна принадлежност.

Образованието по права на човека включва основните елементи за изграждане на емоционално-социална компетентност на децата и младите хора: умения за общуване, сътрудничество с другите, толерантност към различията, умения за разрешаване на спорове и конфликти по конструктивен и приемлив за всички страни начин; развива качества като съпричастност, нетърпимост към несправедливостите и всякакви опити за доминиране и насилие на едни хора над други.

Твърдим също така, че децата трябва да бъдат възпитавани като добри хора, и то още от семейството, но единствено училището е в състояние да гарантира равнопоставен достъп до знания, умения и ценностни насоки, независимо от качеството на семейната среда, от която идва едно дете. Ориентираната към правата на човека училищна среда, гарантира защита както на учители, така и на ученици, и спомага за развитието на участващи, отговорни родители.

Правата на човека са водеща ценностна основа на образованието в повече от 80 демократични държави в света. Международните и регионалните организации, като ООН, ЕС, Съвета на Европа, в които България членува, наблюдават и отчитат изпълнението на поети от държавата ни ангажменти за образование по правата на човека като част от качествено образование. Много европейски програми и политики предлагат богат набор от ресурси за образование по правата на човека от ранна възраст, които могат пълноценно да се интегрират в програма, изграждаща ценности, която обаче няма да страда от дефицитите на дълбоко дискутабилното предложение за въвеждане на религиозно-етично образование. Припомняме, че ценностното съдържание на образованието е посочено в чл. 29 от Конвенцията за правата на детето, която е част от Правото на ЕС, тъй като е ратифицирана от всички държави-членки, включително България, а именно:

„Държавите – страни по Конвенцията, се споразумяват, че образованието на детето трябва да бъде насочено към:

а) развитието на личността на детето, на неговите таланти, умствени и физически способности до най-пълния им потенциал;

б) развитието на зачитането на човешките права и основните свободи и на принципите, провъзгласени в Устава на Организацията на обединените нации;

в) развитието на чувството на уважение към родителите на детето, към неговата собствена културна самоличност, език и ценности, към националните ценности на страната, в която детето живее, на страната, от която то произхожда и на цивилизации, различни от неговата собствена;

г) подготовката на детето за отговорен живот в свободно общество, в духа на разбирателство, мир и толерантност, равенство между половете и дружба между всички народи, етнически, национални и религиозни групи и коренно население;

д) развитието на чувството на уважение към природната среда.“

Отбелязваме със съжаление, че независимо от поети от държавата ни ангажменти с международни договори и инструменти за защита правата на човека, в образователните стандарти липсва междупредметно присъствие на образованието по права на човека, а предметът Гражданско образование в XI и в XII клас и евентуално

включените в него теми от полето на правата на човека, идва твърде късно и не включва голяма част от рано напускащите училище деца. Темата е бегло засегната в начален и прогимназиален етап и се разглежда повърхностно. Липсва практическа насоченост – как учениците да упражняват правата си в реални ситуации. Преподаването е теоретично и формално, рядко формира умения за гражданска активност, която да подобри живота на общността.

Липсват механизми за периодично актуализиране на учебните програми съобразно динамичните промени в света, включително за преглед дали в часовете по гражданско образование или в другите предметни области се съдържат елементи от темите и методите за преподаване по права на човека. Допуснатите от чл. 76, ал. 5 учебни предмети от областта на глобалното, гражданското, здравното и интеркултурното образование са оставени за решение като брой часове и подбор на волята на директора на училището. Липсва механизъм за оценка и одобряване на учебниците и учебните помагала от експерти в образованието по права на човека.

Убедени сме, че образованието по права на човека трябва да започне още в предучилищна възраст, за да може продължаващото в различни форми образование по права на човека в училище да развие у учениците общочовешки ценности, компетентности и умения за успешно личностно развитие и за активно участие в изграждането на справедливо и толерантно общество.

Считаме също, че именно добрите практики в образованието по права на човека могат да помогнат за решаване на проблеми с дисциплината, с оценяването на постиженията на учениците, с общуването между учители и ученици. Обучение на учителите да прилагат основан на правата на човека подход в класната стая, а директорите да въвеждат цялостен (или холистичен) училищен подход към правата на човека и да насърчават среда, в която всички членове на училищната общност се чувстват уважавани и ценени, доказано влияят по-добре на средата в клас от увеличаването на санкциите и противопоставянето. Подобни подходи са широко разпространени в образователните системи на държавите членки на ЕС и съпровождат образованието по права на човека. Добър пример е въвеждане на възстановителни практики като превантивен на агресията и социалното изключване подход, като при всички случаи се утвърждава човешкото достойнство, правото на избор, равенството, приобщаването и създаването на чувство за общност и принадлежност.

Предлагаме следните аргументи за всеобхватно прилагане на подход, основан на правата на човека:

- **Той насърчава социалното сближаване, интеграцията и стабилността:** Подходът, основан на правата, насърчава развитието на училищна среда, в която децата се чувстват включени и техните възгледи са ценени. Той може да насърчи разбирането за други култури и народи, да допринесе за межкултурния диалог и уважението към богатството на културното и езиково многообразие, както и към правото на участие в културния живот. Той може също така да насърчи разбирането за многообразието и различията, основани на пол, раса, етническа принадлежност, вяра, културен или икономически произход, увреждане или лични характеристики. По този начин може да служи за укрепване на социалното сближаване.

- **Изгражда уважение към мира и ненасилственото разрешаване на конфликти:** Училищата и общностите трябва да създават учебна среда, която елиминира всички форми на физическо, сексуално или унижително наказание от страна на възрастни и се противопоставя на всички форми на тормоз и агресия сред учениците. Уроците, които децата научават от училищния опит в това отношение, могат да имат дългосрочни последици за обществото като цяло.

- **Допринася за положителна социална трансформация:** Подходът към образованието, основан на правата, дава възможност на младите хора и други заинтересовани страни да станат активни участници в своите общности (на местно, национално и глобално ниво). Той насърчава развитието на знания, компетенции и положителни нагласи на хората, мотивирайки ги да предприемат действия за реализиране на своите права и правата на другите. По този начин образованието по правата на човека е основен градивен елемент в усилията за постигане на социална трансформация към зачитане на правата в обществата, демокрацията и социалната справедливост.

- **Води до по-добри резултати за икономическото развитие:** Подходът към образованието, основан на правата, е в съответствие с по-широката програма на правителствата за създаване на икономически жизнеспособна работна сила. Мерките за насърчаване на универсалния достъп до образование и преодоляване на дискриминацията срещу момичета, деца с увреждания, работещи деца, деца в селските общности, деца от малцинствата и деца от уязвими групи ще послужат за разширяване на икономическата база на обществото, като по този начин ще укрепят икономическия капацитет на страната.

3. Предложение по текстовете

Конкретно предлагаме:

в чл. 5 с добавена точка 4 - ценностно формиране на личността и възпитание в добродетели, да се въведе така: „ценностно формиране на личността чрез образование по правата на човека“

Към чл. 7 – да се добави ал. 3 – (3) Образованието по права на човека е част от правото на образование.

В чл. 221-224 да се намери подходяща форма да се препоръча обучение на педагогическите специалисти по правата на човека с цел да умеят да прилагат методите на преподаване на правата на човека и с цел да съдействат за изградена върху принципите на правата на човека училищна среда. Например към предложението да се създаде нова алинея 2 към чл. 221 - „(2) Държавата създава условия за повишаване квалификацията на педагогическите специалисти съобразно националните, регионалните и институционалните приоритети за квалификация“, да се добави „в съответствие с поети международни ангажменти за образование по права на човека“.

Не на последно място, в законопроекта трябва да се включи предложение за отмяна на т. 3, ал.2, чл. 11 от ЗПУО с мотиви, че този текст създава основание за дискриминация, стигматизиране, преследване и насилие, в противоречие с всичко изложено дотук. През 2024 г. Комитетът на ООН по правата на детето излезе със

Заключителни наблюдения по комбинираните шести и седми периодични доклади на България (CRC/C/BGR/CO/6-7), където между другите, са отправени следните препоръки: „Да гарантира, че децата обект на дискриминация, тормоз или малтретиране във връзка със своя расов или етнически произход, сексуална ориентация или полова идентичност получават защита и подкрепа, включително посредством целенасочени мерки за борба с тормоза;

Да реагира на дискриминационните стереотипи срещу децата бежанци и мигранти, децата с увреждания и лесбийките, гейовете, бисексуалните, транссексуалните и интерсексуалните деца и да насърчи техния положителен образ като носители на права.“

Новата т. 3, ал.2, чл. 11 от ЗПУО текст вече предизвиква несигурност и страх за учители, директори и ученици, и засегна достойнството и правата на децата и следва незабавно да бъде отменен.

юни, 2025 г.

подписали Позицията:

Сдружение „Дружество за Обединените нации в България“

Фондация „Партньори“

Сдружение за споделено учене - ЕЛА

Доц. д-р Велина Тодорова - Член на Комитета за правата на детето 2017-2025 година

Български Хелзинкски комитет

Амнести Интернешънъл България